

QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI

ILMIY-ELEKTRON JURNALI
9-SON

KOKAND UNIVERSITY | **2023**
HERALD | **VOLUME №9**

**QO‘QON
UNIVERSITETI
XABARNOMASI
9-SON**

**KOKAND
UNIVERSITY
HERALD
VOLUME 9**

**ВЕСТНИК
КОКАНДСКОГО
УНИВЕРСИТЕТ
ВЫПУСК 9**

9/2023

QO'QON UNIVERSITETI

XABARNOMASI

Ilmiy-elektron jurnali

Tahrir kengashi raisi:

G.E.Zaxidov

Bosh muharrir:

Sh.R.Ruziyev

Tahrir kengashi mas'ul kotibi:

A.A.Yusupov

Sahifalovchi muharrir:

T.M.Umarov

Texnik muharrir:

D.Z.Solidjonov

Tahririyat hay'ati:

1. I.f.d., prof., S. G'ulomov (O'z.R. Fanlar Akademiyasi)
2. DSc., prof., Sh. I. Mustafakulov
3. DSc., Mark Rozenbaum (AQSH)
4. PhD., I. Bobojonov (IAMO, Germaniya)
5. PhD., N. Djanibekov (IAMO, Germaniya)
6. PhD., K. Akramov (IFPRI, AQSH)
7. PhD., N. Yusupov (Woosong University, J.Koreya)
8. DSc., D. Xosilova (University of Wyoming, AQSH)
9. I.f.d., prof., B. Salimov (TDIU)
10. I.f.d., prof., K. Axmedjanov (KIUT)
11. I.f.d., prof., N. Maxmudov (TDIU)
12. PhD., Sh. Aktamov (Singapur universiteti)
13. I.f.d., prof., U. Gafurov (TDIU)
14. I.f.d., prof., X. Qurbonov (TDIU)
15. F.f.n., dotsent D. Xodjayeva (QDPI)
16. I.f.n., dotsent, N. Urmonov (TDIU)
17. F.f.d., prof., Sh. Shaxobidinova (ADU)
18. F.f.d., prof., M. Umarxodjayev (ADU)
19. I.f.n., dotsent, J. Qambarov (FarPI)
20. PhD, dotsent, D. Rustamov (ADU)
21. I.f.n., dotsent, A. Islamov (Qo'qon universiteti)
22. PhD., M.Najmiddinov (Qo'qon universiteti)

Tahririyat manzili:

150100, Farg'ona viloyati, Qo'qon shahri, Turkiston ko'chasi, 28 a-uy, 1-xonadon

Qo'qon universiteti xabarnomasi

("Вестник Кокандского университета – Kokand University Herald") ilmiy-elektron jurnali Qo'qon universiteti Kengashining qaroriga asosan tashkil etilib, 2020-yil 10- oktabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №1138 raqami bilan ro'yxatidan o'tkazilgan, shuningdek davlatlararo standartlar talabi asosida O'zbekiston Milliy kutubxonasidan jurnal uchun 2181-1695 ISSN-raqami olingan.

© "Kokand University" – 2023

Mundarija:/Outline:

Iqtisodiyot / Economy			
1.	Sh.Ruziyev	O'zbekistonda smart turizmni zamonaviy prinsiplari asosida rivojlantirish va bunda xorij tajribasidan foydalanish	3-6
2.	Kh.Sabirov A.Akbarova	Strategy for the development of free economic zones in Uzbekistan	7-10
3.	K.Светлана O.Арзикулов Г.Атамуратова	Методы управления кредитным портфелем коммерческих банков	11-16
4.	J.Bobanazarova L.Zulfikarova	Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishida yoshlarning kasbiy layoqatlarini shakllantirish	17-20
5.	K.Kurpayanidi	Institutional aspects and risks in the digital economy: ways to reduce uncertainty for economic agents	21-25
6.	A.Abduvoxidov X.Nazarov	Qishloq xo'jaligi tarmog'ini zamonaviy axborot texnologiyalari orqali raqamlashtirish va innovatsiyalarni jadallashtirish istiqbollari	26-30
7.	Sh.Rasulova	Oziq-ovqat sanoat korxonalarini faoliyatini boshqarish hamda korxonalar iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari	31-34
8.	Kh.Sabirov A.Akbarova	Influence of the volume of industrial production in Uzbekistan on the import trend	35-40
9.	M.Turg'unov	Raqamli iqtisodiyot sharoitida oziq-ovqat sanoati korxonalarini faoliyatida zamonaviy boshqaruv istiqbollari	41-45
10.	K.Svetlana U.Gulmira	Tadbirkorlik faoliyatida motivatsiya modellarining xorijiy davlatlar tajribalarining ahamiyati	46-49
11.	Г.Хусанова	Худудлар саноатини комплекс-инновацион ривожлантириш модели (Наманган вилояти мисолида)	50-52
12.	T.Boburjon J.Mamasoliyev	Mamlakat yalpi ichki mahsulotiga soliq turlarining ta'siri	53-60
13.	A.Abdusamadov	A comprehensive analysis of the impact of globalization on auditing standards	61-63
14.	K.E. Grishin Y.Djabbarova	Features of printing production in modern conditions	64-67
15.	X.Gafurov S.Abdulhamidov	Mamlakat yalpi ichki mahsulotini rivojlantirishda kichik biznesni o'rni va duch kelishi mumkin bo'lgan muammolar tahlili	68-71
16.	A.Abdusamadov D.Xo'jamurodov	Moliyaviy texnologiyalar tarixi va rivojlanishi: O'zbekiston misolida	72-74
17.	D.To'xtamurodov	Erkin iqtisodiy zonalarni rivojlantirishni boshqarishning samaradorligi	75-78
18.	Н.Мукумова	Состояние, тенденции и особенности развития рынка услуг высшего образования в Узбекистане	79-84
19.	J.Turg'unov	Mamlakatimizda yashil iqtisodiyotni joriy etish holati va asosiy yo'nalishlari	85-87
20.	U.Mamadaliyev	Specific characteristics of tour operator activity management	88-90
21.	M.Усмонов	Актуальные вопросы достижения точки безубыточности на предприятиях	91-94
22.	Kh.Gafurov	Unraveling complexity: assessing the impact of real effective exchange rate on Uzbekistan's trade dynamics	95-98
23.	L.Yoqubov	Iqtisodiyotni rivojlantirishda investitsiyalarni jalb qilish mexanizmlari tahlili	99-101
24.	Z.Umarova	Iqtisodiy islohotlar sharoitida korxonalarini boshqarish	102-105
25.	O.Umarov Yo.Murodova	Sayyohlar uchun yovvoyi tabiat farovonligini oshirishda marketingdan foydalanish	106-108
26.	Sh.Saloxitdinov	Mehnat bozoriga oliy ta'lim muassasalari tomonidan bitiruvchilarni tayyorlashni tartibga solishning institutsional asoslari	109-112
27.	Sh.Rasulov	Mehnat resurslarining iqtisodiyot tarmoqlari bo'yicha bandligining joriy holati tahlili	113-116
28.	G.Melibaeva	An overview of the function of human resource management in employee performance and motivation	117-121
29.	M.Gulomkodirova	An overview of green banking practices in Uzbekistan	121-125
30.	M.Tojiyeva	Kichik biznesni rivojlantirishning mamlakat ijtimoiy- iqtisodiy hayotidagi ahamiyati	126-130
31.	Sh.Po'latov Sh.Musabekov	The study of value-added tax: knowledge from the eu vat experience and Uzbekistan's vat system	131-135
32.	M.Sultonov	Fond bozori va unda tijorat banklarining tutgan o'rni	136-139

33.	Sh.Po'latov	O'zbekiston respublikasida qo'shilgan qiymat solig'i va aylanmadan olinadigan soliq to'lovchilarini bir-biridan farqli jihatlarini baholash	140-143
34.	A.Baxromov	Increasing the economic efficiency of textile industry enterprises through digital technologies	144-146
35.	H.Rasulov	Siyosiy mojarolarning turizmga ta'siri	147-150
36.	D.Mamayusupova	Turizm sohasida davlat-xususiy sherikligi ishtirokchilarining o'zaro hamkorligi samaradorligini oshirish	151-153
Pedagogika / Pedagogy			
37.	M.Ganiyeva D.Ergasheva	Unlocking knowledge: key pedagogical aspects of the study of philology	154-158
38.	Sh.Jumanova A.Abdullayev M.Odilova	O'zbekistonda pisa testi natijalari va boshlang'ich ta'lim o'quvchilarini bu testga tayyorlash istiqbollari	159-162
39.	M.Temirova	Mustaqillik yillarida O'zbekistonda ichki ishlar profilaktikasi inspektorlari faoliyatini tashkil etishning huquqiy asoslarini mustahkamlanishi	163-165
40.	G.Sanginova	Erta bolalik ta'limini qo'llab-quvvatlashda oilalarning roli	166-169
41.	N.Valiyeva	Boshlang'ich sinf o'quvchilarida matematik kompetensiyasini rivojlantirish yo'llari	170-173
42.	V.Abdullaeva	Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig" asarining o'rganilishi hamda asardagi somatik frazeologik birliklarning qo'llanilishi	174-179
43.	S.Asilova	Tarbiyasi qiyin o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish masalalari	180-183
44.	Z.Eraliyeva D.Djo'rayeva	Bolalar tafakkurini rivojlantirishda ayrim didaktik o'yinlarning ahamiyati	184-186
45.	G.Komiljonova	Fanlararo bog'lanishlar asosida talabalarni bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish	187-192
46.	Sh.Pardayev	O'quvchilarning individual o'quv natijalarini baholashga zamonaviy yondashuvlar	193-196
47.	A.Mirzakulov	IIV akademiyasi kursant qizlarini zamonaviy krossfit sport turi orqali jismoniy tayyorgarligini takomillashtirish	197-200
48.	F.Berdibekova	Akmeologik yondashuv asosida talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlashning pedagogik mexanizmlari	201-203
49.	H.Akbarova	Talim jarayonlarini raqamli texnologiyalar asosida samaradorligini oshirish (onlayn o'yinlar)	204-208
Filologiya / Philology			
50.	M.Mamatqulova	How does a person become multilingual?	209-2012
51.	M.Mamatqulova	Needs analysis as a main phase for designing english for specific purposes (esp) course	213-216
52.	L.Uzakova	O'zbek va ingliz tillarida to'y bilan bog'liq leksik birliklarning lingvokulturologik tadqiqi: o'zbek va ingliz tillarida to'y bilan bog'liq leksik vositalarning chog'ishtirma tadqiqi	217-221
53.	G.Xoldorova	Alisher Navoiy ijodida sakkokiy an'analari	222-224
54.	M.Парпиева	Актуальные вопросы изучения русского языка	225-227
Raqamli texnologiyalar / Digital technologies			
55.	C.Гулямов A.Шермухамедов Б.Шермухамедов	Применение искусственного интеллекта в образовании	228-232
56.	F.Mulaydinov D.Otajonova	Breaking language barriers: the future of english language teaching with ar/vr technology	233-236
57.	F.Mulaydinov A.Abdullayev M.Odilova	Ta'limda raqamli texnologiyalarning roli	237-240
58.	T.Azimova	Matematikani o'qitishda qiyosiy usullar va o'quv texnologiyalari	241-244
59.	Sh.Akhunova	Concerns regarding the use of foreign experience and the significance of using digital technologies to boost the tourism network's competitiveness	245-249
60.	B.Akramov	Fizika fanini o'qitishda zamonaviy texnikalardan foydalanish va zamonaviy texnik qurilmalarni amaliy o'rganish	250-253

MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONDA ICHKI ISHLAR PROFILAKTIKASI INSPEKTORLARI FAOLIYATINI TASHKIL ETISHNING HUQUQIY ASOSLARINI MUSTAHKAMLANISHI

Temirova Mashhura Muhammadaminovna

Qo'qon universiteti v.b. dotsenti (PhD)

MAQOLA HAQIDA

Qabul qilindi: 24-dekabr 2023-yil

Tasdiqlandi: 26-dekabr 2023-yil

Jurnal soni: 9

Maqola raqami: 39

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v9i9.861>

**KALIT SO'ZLAR/ Ключевые слова/
keywords**

mustaqillik, ichki ishlar, qaror, farmon, jinoyat, jamoat, aholi, profilaktik, qonun, nizom, uyushgan jinoyatchilik.

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada Mustaqillik yillarida O'zbekistonda ichki ishlar profilaktikasi inspektorlari faoliyatini tashkil etishning huquqiy asoslarini mustahkamlanishi, ichki ishlar sohasini takomillashtirish uchun respublikada olib borilgan islohatlar, qarorlar, farmonlar va ularning amaldagi natijalari ilmiy asosda tahlil etilgan. Maqolada tadqiq etilayotgan mavzu yuzasidan N.Taumuratov, A.Yermetov, Q.Qodirovlar tadqiqot ishlarini olib borgan bo'lib, mazkur tadqiqotlarda ichki ishlar sohasining sovetlar hukumronligi davridagi faoliyati o'rganilgan. Q.Qodirov tomonidan esa soha faoliyatining mustaqillik yillardagi jarayonlari umumiy tarzda tahlil etilgan. Mazkur ishimizda yuqorida sanab o'tilgan tadqiqotchilarning ishlari muhim manbaviy asos bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, biz tadqiqotga metodologik yondashgan holda arxiv manbalaridan ham to'laqonli foydalandik. Shu sababli biz mazkur tadqiqotda ichki ishlar sohasining muhim va asosiy bo'g'ini hisoblangan profilaktika xodimlari faoliyatini tadqiq etishni asosiy maqsad etib qo'ydik. Shuningdek maqolada mustaqillikning dastlabki yillardagi respublikadagi jinoyatchilik va huquqbuzarlik holatlari islohotlardan keyingi jarayonlar bilan aniq tahlillar asosida qiyosiy o'rganilgan. Shuningdek, olingan tahlil natijalari asosida ichki ishlar sohasi xodimlarining ish samaradorligini oshirishga doir taklif va xulosalar ishlab chiqilgan.

Kirish. So'nggi yillarda dunyo miqosida globallashuv jarayonlari, iqtisodiy, mafkuraviy, milliy mojarolar va turli siyosiy to'qnashuvlar qurolli harakatlarga aylanib borayotganligi sir emas. Dunyoning ko'plab davlatlarida qarama-qarshiliklarning xalqaro tus olayotganligi, ommaviy noroziliklar, mintaqaviy mojarolar, ichki nizolarning kuchayib borayotgani davlatlar xavfsizligini ta'minlash masalasiga e'tiborni kuchaytirmoqda. Mazkur holatlar davlat mexanizmini asosiy bo'g'inlaridan biri bo'lgan politsiyaning davlat boshqaruvi va fuqarolar xavfsizligini ta'minlovchi organ sifatidagi o'rni va rolini kuchaytirib borish zaruratini oshiradi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ichki ishlar organlarining huquqbuzarliklar profilaktikasi bo'linmalari faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ2896-sonli (2017-yil 18-aprel) qarori¹ O'zbekistonda ichki ishlar profilaktikasi inspektorlari faoliyatini ilmiy asosda tahlil etishni taqozo etadi.

Adabiyotlar tahlili. Mavzuga oid dastlabki tadqiqotlarni o'tkazgan N.Taumuratovning "История милиции Каракалпакстана в период восстановления национальной государственности (1917-1936 гг.)" mavzusidagi nomzodlik dissertatsiyasi (1999) va A.Yermetovning "Turkiston ASSRda nazorat organlari va ularning totalitar tuzum o'rnatilishidagi o'rni. (1925-1991-yillar)" mavzusidagi nomzodlik dissertatsiyasi, Q.Qodirov. Mustaqillik davrida O'zbekistonda ichki ishlar idoralarining faoliyati (1991-2011-yillar): Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyalarini keltirib o'tish mumkin. Mazkur tadqiqotlarda ichki ishlar sohasi faoliyatini turli bosqichlari bo'yicha tahlil qilingan. Jumladan, N.Taumuratov o'z tadqiqotida Qoraqalpog'istonning sovet davridagi ichki ishlar sohasi faoliyatini yoritgan bo'sa, A.Yermetov shu davrdagi O'zbekistondagi ichki ishlar sohasi faoliyatini ilmiy jihatdan tahlil etgan. Ammo mazkur sohaning mustaqillik yillaridagi faoliyati tarixiylik jihatdan faqatgina Q.Qodirov tomonidan ilmiy asosda tahlil etilgan. Mazkur tadqiqotlar o'zining soha faoliyatini turli davrlar va hududlar bo'yicha tarixiylik jihatdan tahlil etilganligi bilan muhim ahamiyat kasb etadi. Lekin yuqoridagi tadqiqotlarning barchasida ichki ishlar sohasi faoliyati umumiy tarzda o'rganilgan. Shu sababdan ichki ishlar sohasining muhim va yirik tarmog'i hisoblangan profilaktika inspektorlari faoliyati yaxlit tarzda tahlil etish dolzarb hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot jarayonida ilmiy bilishning tarixiylik, mantiqiy-yuridik, qiyosiy tahlil, tizimlashtirish, xronologik kabi usullaridan foydalanildi. Mustaqillik yillarida va keyingi davrlarda

O'zbekistonda ichki ishlar profilaktikasi inspektorlari faoliyatini tashkil etishning huquqiy asoslarini mustahkamlanib borishi mavzusini tadqiq etishda tadqiqotlar va mavzuga doir adabiyotlar hamda arxiv materiallari nazariy asos bo'lib xizmat qilgan. Manbalardan olingan ma'lumotlar tahlili mavzuga xolisona, tarixiylik qoidasi asosida yondashuvni talab etadi. Yuqorida ta'kidlangan usullardan foydalanish natijasida quyidagi ilmiy yangilik sifatida o'rganildi: olib borilgan chora tadbirlar natijasida respublikadagi huquqbuzarlik va jinoyatchilik ko'rsatkichlari yil sayin kamayib borganligi, ayniqsa, 1990-yillarning boshlarida kuzatilgan rekvizit (o'ta og'ir) jinoyatchilik holatlari bartaraf etildi.

Tahlil va natijalar muhokamasi. Jamiyat taraqqiyotining har bir bosqichida qonun va unga fuqarolarning amal qilishi davlat organlari nazoratida bo'lib kelgan. Chunki qonun ustuvor bo'lgan jamiyatgina farovonlikka erishadi. Buning uchun jamiyat manfaatlarini ko'zlagan strategiya va inson uning qadr-qimmatini, sha'ni uchun xizmat uchun qila oladigan qonun zarurdir.

O'zbekistonda 1980-yillarning so'nggi davridagi siyosiy vaziyatning keskinlashuvi respublika aholisining yashash turmushiga salbiy ta'sirini ko'rsatdi. Sovet hukumati tomonidan tashkillangan "qayta qurish" siyosati, "Farg'ona fojialari" va uning respublikaning boshqa hududlariga keng yoyilishi, "O'sh voqealari" kabi mahalliy va millatchilik nizolarini kelib chiqishi O'zbekistonda mustahkam bir qonun qonunchilik tizimini yaratishni taqozo etar edi. Shu sababli mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab respublikada huquq-tartibot sohasini mustahkamlashga chuqur e'tibor qaratildi. 1991-yil 25-oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Vazirlar Mahkamasining "O'zbekiston SSR Ichki ishlar vazirligini O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligiga aylantirish to'g'risida" gi qarori² e'lon qilindi. Mazkur qaror respublikada ichki ishlar sohasini tashkiliy faoliyatini hamda huquqiy asosini mustahkamlashga qaratilgan dastlabki qadam bo'ldi.

1991-yil 18-noyabrda Oliy Kengash VIII sessiyasi O'zbekiston Respublikasi referendumini o'tkazish to'g'risida qaror qabul qildi. Shunga muvofiq 29-dekabrda: "Siz Oliy Kengash tomonidan O'zbekiston Respublikasi mustaqil davlat deb e'lon qilinishini ma'qullaysizmi?" – degan masalada referendum o'tkazishga katta tayyorgarlik ko'rildi. Referendumni uyushqoqlik bilan o'tkazish maqsadida Markaziy saylov kom issiyasi 13 okrug, 7 ming uchastka saylov komissiyalarini tuzdi. Ular joylarda referendum o'tkazish haqidagi Qonunning so'zsiz bajarilishini ta'minlash borasida katta

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ichki ishlar organlarining huquqbuzarliklar profilaktikasi bo'linmalari faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi

PQ-2896-sonli (2017-yil 18-aprel) qarori // O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. – T., 2017. – № 17. – 288-m.

² O'zbekiston Respublikasi Hukumati qarorlari to'plami. – 1991 y., – №10. – 36-modda.

tashkiliy ishlarni olib bordilar. Umumxalq referendumiga 10 millionga yaqin kishi, yoki saylov ro'yxatiga kiritilganlarning 94,1 foizi qatnashdi. Referendumda qatnashganlarning 98,2 foizi O'zbekiston Respublikasining mustaqil davlat, deb e'lon qilinishini yoqlab ovoz berdi³. Shuni aytish kerakki, referendum butun respublika hududida qonun asosida tashkiliy jihatdan uyushqoqlik, fuqarolarning yuksak siyosiy faolligi bilan o'tdi. Endilikda O'zbekiston chinakam mustaqil suveren davlatga aylandi. Mustaqillikni yanada mustahkamlash, respublikaning siyosiy faolligini oshirish uchun davlat ramzlari qabul qilindi. Ayniqsa, 1992-yil 8-dekabrda O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi qabul qilinishi ichki ishlar organlari faoliyatining qonuniy asoslarini yanada mustahkamladi. Mazkur konstitutsiya respublikadagi barcha tashkilot va soha faoliyatini birdek tizimga soluvchi yagona qonuniy hujjat bo'lib, fuqarolar tomonidan unga rioya etilishni nazorat qiluvchi tashkilot bo'lgan ichki ishlar sohasi edi. Shu sababli O'zbekiston Respublikasi konstitutsiyasi ichki ishlar xodimlarining faoliyatini tashkiliy asoslari uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Yuqorida ta'kidlanganidek, 1990-yillarning boshlarida respublikadagi siyosiy va iqtisodiy jarayonlar birmuncha salbiy holatga kelib qolganligi oqibatida uyushgan jinoyatchilik holatlari ko'p kuzatildi. Vujudga kelgan vaziyatni bartaraf etish uchun hukumat tomonidan keskin chora tadbirlar olib borildi. Xususan, 1993-yilda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Uyushgan jinoyatchilikka qarshi kurash to'g'risida"⁴ gi qarori soha xodimlarining bu boradagi faoliyatlarida ijobiy natijalarga erishishlari uchun yo'l ochdi. Jumladan, birgina 1993-yilning faqat bir oyi davomida o'tkazilgan kompleks tadbir natijasida 1317 nafar shaxs jinoyat sodir etgani uchun qo'lga olingan. Natijada 1411 ta jinoyat ochilgan, 15697 nafar qoidabuzar aniqlanib, ma'muriy choralar ko'rilgan, 27372 nafar muqaddam sudlangan shaxsning turmush tarzi tekshirilib, ularning 1043 nafari foydali mehnat bilan shug'ullanmayotgani aniqlangan bo'lsa, 2000-yilga kelib 193 ta uyushgan guruhlar soni 179 taga kamaydi⁵. Ko'rinib turibdiki olib borilgan chora-tadbirlar natijasida soha faoliyatida ijobiy natijalar bera oldi. Shuningdek, shu yilda "O'zbekiston Respublikasi ichki ishlar organlarini mustahkamlash to'g'risida" qarorlari qabul qilinishi, hamda "Ichki ishlar organlarida xizmat o'tash tartibi haqidagi vaqtinchalik Nizomi"⁶ ning tasdiqlanishi respublikada jamoat tartibini saqlash va jinoyatchilikka qarshi kurash borasidagi ishlarni yanada jadallashtirdi.

Respublikada aholi farovonligini oshirish uchun olib borilgan qator chora-tadbirlarga qaramasdan, jamoat tartibini saqlovchi tashkilotlarning huquqiy asoslari hali mustahkam emas edi. 2000-yillarga kelib respublikada jinoyatchilikning turlari bo'yicha ko'rsatkichlar yana ortib ketganligi fikrimizga misol bo'la oladi. Jumladan, birgina 2000-yilning o'zida yili diniy ekstremistik faoliyat bilan bog'liq 1083 ta jinoyat ishi qo'zg'atilgan, 1595 nafar shaxs jinoyat javobgarlikka tortilgan. Ulardan 1 ta avtomat, 9 ta pistolet, 11 ta granata, 2 ta portlovchi qurol, 677 dona o'q-dori, shuningdek, O'zbekiston Respublikasining konstitutsiyaviy tuzumiga qarshi mazmundagi 25800 ta varaqa, 9109 ta risola, 112 ta video va 645 ta audio kasseta olingan. 2756 nafar shaxs turli ekstremistik ruhdagi oqimlarga kirganligi aniqlangan, ulardan 1832 nafar "hizbut-tahrir" oqimiga, 873 nafari esa "vahobiylik" oqimiga aloqador bo'lgan⁷. Ushbu holatlar respublikada ichki ishlar sohasi faoliyatining huquqiy asoslarini yanada chuqurroq isloh qilish kerakligini talab etar edi. Shu sababli 2000-yillar ichki ishlar sohasini takomillashtirishning ikkinchi bosqichi bo'ldi. Xususan, bu yillarda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi ichki ishlar idoralarining faoliyatini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2822-sonli (2001-yil 27-mart) farmoni, uning ijrosi yuzasidan qabul qilingan Vazirlar Mahkamasining "Kriminal, uyushgan jinoyatchilik, terrorizm va narkotrafikka qarshi kurashni kuchaytirish choralari to'g'risida"gi 180/31-sonli (2001-yil 21-aprel), "Jinoyatchilikka qarshi kurashda IIV tergov xizmatlarining rolini kuchaytirish haqida"gi 206/35-sonli (2001-yil 7-may), "Yo'l harakati xavfsizligini ta'minlash choralari to'g'risida"gi 221/37-sonli (2001-yil 18-may), "O'zbekiston Respublikasida patrul-post xizmati va jamoat tartibini saqlash faoliyatini takomillashtirish choralari to'g'risida"gi 243/40-sonli (2001-yil 31-may), "Jinoyatchilikka qarshi kurashda profilaktika xizmatining rolini kuchaytirish choralari to'g'risida"gi 247/41-sonli (2001-yil 6-iyun), "O'zbekiston Respublikasida yong'in xavfsizligi tizimini takomillashtirish choralari to'g'risida"gi 267/44-

sonli (2001-yil 25-iyun) qaror⁸larining jamiyat hayotiga tatbiq etilishi natijasida nafaqat O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligining tashkiliy tuzilishi, asosiy vazifalari zamon talablari asosida qayta belgilab berildi, balki respublikaning barcha mahallalari, shu jumladan eng chekka qishloq va ovullarida ham tayanch punktlari tashkil etilib, ularda profilaktika inspektorlarining faoliyati yo'lga qo'yildi, ichki ishlar organlarining fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari va ular huzuridagi jamoat tuzilmalari bilan hamkorligi yanada mustahkamlandi.

Hukumat tomonidan ichki ishlar sohasini takomillashtirish bo'yicha olib borilgan say-harakatlar natijasida respublikadagi 2000-yillar boshidagi huquqbuzarlik va jinoyat sodir etish holatlari kamayganligini ko'rsatish mumkin. Jumladan, jamoat joylarida sodir etilgan jinoyatlar 2002-yilda 8314 tani tashkil qilgan bo'lsa, bu ko'rsatkich 2003-yilda 3 foiz, 2004-yilda 5 foiz va 2008-yilda esa 6,7 foizga kamayganini ko'rish mumkin. Shuningdek, voyaga yetmaganlar tomonidan sodir etilgan barcha turdagi jinoyatlar 2002-yilda 2883 tani tashkil qilgan bo'lsa, 2008-yilga kelib 5,4 foizga kamaydi. Bundan tashqari, muqaddam jinoyat sodir etganlar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar miqdori ham yildan-yilga kamayib bordi. 2003-yilda ushbu jinoyatlar 11716 tani tashkil qilgan bo'lsa, 2008-yilda 6,25 foizga kamaydi. Shu bilan birga 2002–2008-yillarda jamoatchilik yordamida 43403 ta jinoyatning ochilishiga erishildi⁹.

O'zbekistonda 2000-yilning oxirlarida aholi sonining keskin ortib borishi bu bevosita huquqni muhofaza qiluvchi tashkilotlar faoliyatini yanada takomillashtirilishini talab etar edi. Xususan, bu davrga kelib, aholi orasida jinoyatchilikning boshqa yangi turlarining (jumladan, odam savdosi) ortib borishi, aholini ijtimoiy, huquqiy jihatdan muhofaza etish, jamiyatda sog'lom turmush-tarzi yaratish, atrof muhitni muhofaza qilish kabi masalalarga ijobiy yechim topishning dolzarbligi ortib bordi. Bu esa ichki ishlar sohasida yana yangi islohotlar o'tkazilishini talab etar edi. Shuning uchun 2008-yil 7-yanvar, "Odam savdosiga qarshi kurashish to'g'risida"gi 2008-yil 17-aprel, "Yong'in xavfsizligi to'g'risida"gi 2009-yil 30-sentyabr, "Voyaga yetmaganlar o'rtaida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to'g'risida"gi 2010-yil 29-sentyabr, "Alkogol va tamaki mahsulotlarining tarqatilishi hamda iste'mol qilinishini cheklash to'g'risida"gi 2011-yil 5-oktyabr, "Tezkor-qidiruv faoliyati to'g'risida"gi 2012-yil 25-dekabr, "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida"gi 2013-yil 22-aprel, "Ekologik nazorat to'g'risida"gi 2013-yil 27-dekabr, "Jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari to'g'risida"gi 2014-yil 3-dekabr va boshqa qonunlari profilaktika inspektorlari tomonidan huquqiy tartibotni ta'minlashda huquqiy asos hisoblanadi¹⁰.

O'zbekistonda sud-huquq tizimini isloh tubdan etish borasidagi sa'y-harakatlar 2016-yillarda o'zining yuqori pallasiga ko'tarildi. Respublikada ayniqsa boradagi harakatlar 2017-yilda qabul qilingan respublikani har jihatdan rivojlantirishni o'zida jamlagan beshta muhim ustuvor vazifalardan iborat bo'lgan "Harakatlar strategiyasining amaldagi tatbiqida o'z aksini topdi. Davlat rahbari Shavkat Mirziyoyev ham "Harakatlar strategiyasida: "Xalq davlat idoralariga emas, balki davlat organlari xalqimizga xizmat qilishi kerak", degan prinsip davlat siyosatining eng ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan, albatta, bejiz emas. Hozirgi kunda barcha bo'g'indagi hokimlar, vazirlik va idoralar, prokuratura, sud-huquq va ichki ishlar organlari rahbarlari, deputat va senatorlar bevosita joylarga chiqib, mahallada o'z faoliyati bo'yicha xalq oldida hisobot bermoqda. Mahallama-mahalla, uyma-uy yurib, odamlarning hayotiy muammolarini o'rganmoqda, ularni qonuniy asosda hal qilish uchun amaliy yordam ko'rsatmoqda"¹¹ – deb, ta'kidladi.

Tabiiyki, tayanch punktlari faoliyati yo'lga qo'yilgan dastlabki kezlarda uning mohiyatini tushunish, maqsadi va vazifalarini belgilab olishda turli yondashuvlar va o'ziga xos qiyinchiliklar kuzatildi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi IIVning ilgari qabul qilinib, so'ngra yangisiga almashgan va amaldagi buyruqlarida hamda olib borilgan ilmiy-tadqiqot ishlarida "tayanch punkti" tushunchasiga turlicha ta'rif berish, uning mohiyatini turlicha talqin qilish hollari kuzatildi. O'zbekiston Respublikasining "Ichki ishlar organlari to'g'risida"gi (2016-yil 16-sentyabr) qonuni qabul qilinishi bilan ushbu tushunchaning rasmiy ta'rifi shakllandi. Qonunning 15-moddasida ichki ishlar organlari

³ Jo'rayev N. Mustaqil O'zbekiston tarixi. – T.: "G'afur G'ulom", 2013. – B.37.

⁴ 2 O'.MDA. M.37. R-1. yj 14; 44-v.

⁵ Sottiyev I.A. Uyushgan jinoyatchilikka qarshi kurashning jinoiy-huquqiy choralari: Yurid.fan.nomz... dis. avtoref. – T., 2002. – B. 3–4.

⁶ O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlar to'plami. – 1996. – № 11. – 378-m.

⁷ Qodirov Q. Mustaqillik davrida O'zbekistonda ichki ishlar idoralarining faoliyati (1991–2011-yillar): Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoref. – T., 2019. – B.17.

⁸ Ismailov i., Ziyodullayev Z. Ichki ishlar organlari tayanch punktlarida profilaktika inspektorlarining faoliyati va hamkorligini tashkil etish o'quv-amaliy qo'llanma. – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2017. – B.10.

⁹ Qodirov Q. Mustaqillik davrida O'zbekistonda ichki ishlar idoralarining faoliyati (1991–2011-yillar): Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoref. – T., 2019. – B.19.

¹⁰ Qarshiyev G'. S. Profilaktika inspektorlari tomonidan huquqiy tartibotni ta'minlash o'quv-amaliy qo'llanma. – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2016. – B.18.

¹¹ O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning O'zbekiston Respublikasi mustaqilligining yigirma olti yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqi // URL: <http://xs.uz> (Xalq so'zi, 01.09.2017).

tayanch punktlariga “tumanlar va shaharlar ichki ishlar boshqarmalarining (bo‘limlarining) ichki ishlar organlarining jamoatchilik bilan hamkorligini ta‘minlash maqsadida tashkil etiladigan hamda qishloqlarda, ovullarda va mahallalarda jamoat tartibi saqlanishini, fuqarolar xavfsizligini, huquqbuzarliklar profilaktikasini, jinoyatchilikka qarshi kurashishni bevosita ta‘minlaydigan asosiy quyi bo‘g‘inidir” degan ta‘rif berildi. Binobarin, tayanch punktlari tuman (shahar) ichki ishlar boshqarmalari (bo‘limlari)ning asosiy quyi bo‘g‘ini hisoblanib, ichki ishlar organlarining jamoatchilik bilan hamkorligini ta‘minlash hamda qishloqlar, ovullar va mahallalarda jamoat tartibi, fuqarolar xavfsizligi, huquqbuzarliklar profilaktikasi hamda

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Ichki ishlar organlarining huquqbuzarliklar profilaktikasi bo‘linmalari faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PQ-2896-sonli (2017 yil 18 aprel) qarori // O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami. – T., 2017. – № 17. – 288-m.
2. O‘zbekiston Respublikasi Hukumati qarorlari to‘plami. – 1991 y., – №10. – 36-modda.
3. Jo‘rayev N. Mustaqil O‘zbekiston tarixi.– T.: “G‘afur G‘ulom”, 2013. –B.37.
4. O‘.MDA, M.37, R-1. y/j 14; 44-v.
5. Sottiyev I.A. Uyushgan jinoyatchilikka qarshi kurashning jinoiy-huquqiy choralari: Yurid.fan.nomz... dis. avtoref. – T., 2002. – B. 3–4.
6. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlar to‘plami. – 1996. –№ 11. – 378-m.

jinoyatchilikka qarshi kurashishni bevosita ta‘minlash maqsadida tashkil etiladi.

Xulosa va takliflar. O‘zbekistonda mustaqillikning dastlabki yillarida ichki ishlar sohasini isloh qilinish natijasida bir qancha qaror, qonun va nizomlar qabul qilindi. Qabul qilingan qarorlar asosida soha faoliyatini huquqiy asoslari mustahkamlandi. Tashkiliy tuzilmasi mustahkamlandi. Yuqorida ta‘kidlab o‘tilganidek dunyoda yuz berayotgan turli mintaqaviy mojarolar, qurolli to‘qnashuvlarni oldini olish borasida jarayonlarni oldini olish borasidagi ishlarni tashkillashda soha xodimlari uchun huquqiy asos bo‘lib xizmat qildi. Shuni alohida ta‘kidlash kerakki, mazkur sohadagi islohotlar bugungi kunda o‘zining dolzarbligini ko‘rsatib bormoqda.

7. Qodirov Q. Mustaqillik davrida O‘zbekistonda ichki ishlar idoralarining faoliyati (1991–2011 yillar): Tarix fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoref. – T., 2019. – B.17.
8. Ismailov I., Ziyodullayev Z. Ichki ishlar organlari tayanch punktlarida profilaktika inspektorlarining faoliyati va hamkorligini tashkil etish o‘quv-amaliy qo‘llanma. –T.: O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2017. –B.10.
9. Qodirov Q. Mustaqillik davrida O‘zbekistonda ichki ishlar idoralarining faoliyati (1991–2011 yillar): Tarix fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoref. – T., 2019. – B.19.
10. Qarshiyev G‘. S. Profilaktika inspektorlari tomonidan huquqiy tartibotni ta‘minlash o‘quv-amaliy qo‘llanma. . –T.: O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi. 2016. –B.18.
11. O‘zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning O‘zbekiston Respublikasi mustaqilligining yigirma olti yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi nutqi // URL: <http://xs.uz> (Xalq so‘zi, 01.09.2017).